

STRATEGIJA PREUZIMANJA I UPRAVLJANJA RIZICIMA BANKE ZASNOVANA NA INDIKATORIMA RIZIKA

STRATEGY OF ASSUMING AND MANAGEMENT OF RISKS OF THE BANK BASED ON RISK INDICATORS

LEJLA DEMIROVIĆ, VANREDNI PROFESOR
Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

ŠEVALA ISAKOVIĆ – KAPLAN, VANREDNI PROFESOR
Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

AMELA PIRALIĆ, DOCENT
Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić u Mostaru“

***Sažetak:** Obzirom na brojnost rizika kojima je bankarska djelatnost izložena, cilj svake banke je efikasno upravljanje svim vrstama rizika, što podrazumijeva sistemsko i strukturalno planiranje, te održavanje rizika na prihvatljivom nivou između preuzetog rizika i profitabilnosti. Kako se radi o rizicima, pod pojmom planiranja misli se na strateško (dugoročno) planiranje. Strategija zahtjeva sagledavanje i praćenje velikog broja podzakonskih akata koji propisuju upute i limite za definisane rizike. Jedan od načina kreiranja strategije jeste baziranje iste na karakterističnim pokazateljima za svaku vrstu rizika kojim je banka izložena, a predmetni rad ima za cilj da prikaže način kreiranja strategije preuzimanja i upravljanja rizicima banke primjenom indikatora rizika, propisanih zakonskih (Zakon o bankama), podzakonskih (supervizor Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine) i internih (definisanih kroz interne akte) ograničenja.*

***Ključne riječi:** rizik, banka, strategija, indikator, ograničenje.*

***Abstract:** Considering the number of risks to which the banking activity is exposed, the goal of every bank is to effectively manage all types of risks, which implies systemic and structural planning, and maintaining risk at an acceptable level between assumed risk and profitability. Since it is about risks, the term planning refers to strategic (long-term) planning. The strategy requires review and*

monitoring of a large number of by-laws that prescribe instructions and limits for defined risks. One of the ways of creating a strategy is to create it based on characteristic indicators for each type of risk to which the bank is exposed, and this paper has the aim to present the method of creating a bank's underwriting and risk management strategy (strategy) by applying risk indicators, prescribed law (Banking Law), by-law (supervisor Banking Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina) and internal (defined through internal acts) restrictions.

Key words: *risk, bank, strategy, indicator, limit.*

UVOD

Obzirom na osnovnu djelatnost banke, plasman (posuđivanje) novčanih sredstava, proizilazi činjenica da je banka izložena različitim vrstama rizika iz različitih kategorija da novac neće biti vraćen. Ne postoji način da se dejstvo rizika svede na „nulu“ i da se sa sigurnošću može tvrditi da rizika nema, ali postoji način da se rizicima upravlja i da se dejstvo istih na bankarsko poslovanje ublaži. Jedan od mehanizama za upravljanje rizicima je sačinjavanje strategije.

Uticaj rizika na bankarsko poslovanje može biti na pojedinačnoj ili na grupnoj osnovi (uzajamno dejstvo dva ili više rizika). Osnov za sačinjavanje strategije rizika je utvrđivanje materijalnosti (značajnosti) rizika za banku, obzirom na njihovu brojnost. Potrebno je da banka minimalno jednom godišnje analizira sve preuzete i potencijalne rizike kroz proces procjene materijalnosti rizika na način da će sagledati: veličinu izloženosti, učestalost, nivo i procjenu budućeg gubitka. Procjena značajnosti rizika je važna i ista služi kao osnovica za definisanje strateških ciljeva banke.

Postoje brojne vrste i podjele rizika. Vrste rizika karakteristične za banke na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) definisane su kroz tri zakonska/regulatorna akta, što će biti prikazano u sljedećem dijelu rada. Obzirom na brojnost rizika, bez utvrđivanja materijalnosti rizika bilo bi teško pratiti dejstvo svih rizika, zbog čega će kroz predmetni rad biti predstavljen primjer kreiranja strategije rizika za koje je procjenom utvrđeno da imaju značajan uticaj na banku. Strategija će biti zasnovana na pokazateljima – indikatorima rizika, postavljenim zakonskim /regulatornim /internim ograničenjima i utvrđenim intervalima kretanja, polazeći od ciljanog nivoa, preko nivoa upozorenja do nivoa za poduzimanje korektivnih mjera.

KLASIFIKACIJA RIZIKA I INDIKATORI MJERENJA

Rizici kojima su bh. banke izložene i za koje supervizori od banaka zahtjevaju da iste prate, definisani su kroz zakonske i podzakonske akte, i to:

- Zakon o bankama (ZoB),¹
- Odluka o upravljanju rizicima u banci,² i
- Odluka o upravljanju informacionim sistemom.³

Radi jednostavnosti praćenja, tabelarni pregled broj 1 sadrži definisane vrste rizika prema navedenom zakonskom – podzakonskom okviru.

Tabela br. 1 – Vrste rizika prema zakonskom – podzakonskom okviru

R.B.	Okvir	Vrste rizika
1.	Zakon o bankama Član 81.	1. Kreditni rizik 2. Rizik likvidnosti 3. Tržišni rizici (pozicijski rizik, valutni rizik, robni rizik i drugi tržišni rizici) 4. Operativni rizik 5. Kamatni rizik u bankarskoj knjizi 6. Rizik zemlje 7. Rizik usklađenosti 8. Koncentracijski rizik 9. Rizik namirenja 10. Strateški rizik 11. Reputacioni rizik 12. Ostali rizici

¹ Službene novine FBiH (2017). Zakon o bankama. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 27/17, član 81.

² Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju rizicima u banci. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 81/17, član 3.

³ Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju informacionim sistemom. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 81/17, član 16.

2.	Odluka o upravljanju rizicima u banci Član 3.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pravni rizik 2. Rizik finansiranja likvidnosti 3. Rizik tržišne likvidnosti 4. Političko-ekonomski rizik 5. Rizik transfera 6. Valutno inducirani kreditni rizik 7. Rezidualni rizik 8. Rizik prekomjerne finansijske poluge 9. Upravljački rizik 10. Rizik slobodne isporuke 11. Poslovni rizik 12. Migracijski rizik 13. Rizik eksternalizacije 14. Rizik profitabilnosti (rizik zarade) 15. Rizik ulaganja 16. Rizik kapitala
3.	Odluka o upravljanju informacionim sistemom Član 16.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cyber rizik

Izvor: Autori

Iz tabelarnog pregleda broj 1. vidimo da su zakonski i podzakonski akti definisali ukupno 29 vrsta rizika koje bh. banke, ukoliko imaju transakcije koje su istim izložene, imaju obavezu da prate. Kroz svoje interne akte, koji se odnose na mjerenje rizičnosti poslovnih transakcija, banke navedene vrste rizika, prema ocjeni značajnosti rizika, klasificiraju i određuju za svaki rizik pojedinačno da li je značajan, neznajčan i da li je uopšte rizik relevantan za banku.⁴

U ovom radu nećemo se baviti definicijama svakog od navedenih vrsta rizika - naš cilj je da iz prethodno navedenih vrsta rizika, izdvojimo rizike, za koje procjenom utvrdimo da su materijalno značajni, za koje su propisani zakonski/podzakonski/interni limiti, te da za izdvojene rizike definišemo indikatore (jedan ili više), definišemo ciljani nivo kretanja rizika, nivo ranih znakova upozorenja te nivo poduzimanja korektivnih mjera oporavka kada se nivo rizika za određeni pokazatelj približi propisanom ograničenju (limitu). Zapravo, naš cilj je da izdvojimo rizike koje banke mogu pratiti/prate kroz uspostavljeni sistem kvantitativnih indikatora rizika, a koji bi u konačnici činili strategiju banke. Kod kreiranja strategije rizika, prvi korak je da na osnovu procjene značajnosti rizika za banku, izdvojimo rizike za koje se mogu primjeniti kvantitativni pokazatelji i ograničenja (zakonska/podzakonska/interna). U ovom radu ćemo selektovati rizike, vodeći se procjenom značajnosti istih na banku, kako slijedi:

⁴ Jahić, M., Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., Jahić, H., Salihović, H. (2020). Računovodstvo banaka, Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 496.

1. Kreditni rizik,
2. Koncentracijski rizik,
3. Rizik kapitala,
4. Rizik likvidnosti,
5. Operativni rizik,
6. Tržišni rizik,
7. Kamatni rizik,
8. Rizik prekomjerne finansijske poluge, i
9. Rizik profitabilnosti.

Nakon što smo izdvojili devet vrsta rizika koji će činiti primjer strategije rizika banke, drugi korak je da za svaki od navedenih rizika definišemo indikatore/pokazatelje rizika koji se mogu dovesti u vezu sa izdvojenim rizicima.

1. Kreditni rizik. Kreditni rizik smatra se rizikom koji preovladava u bh. bankarskom sektoru, zbog čega je fokus supervizora usmjeren na kontrolu i ocjene prakse upravljanja kreditnim rizikom. Ocjena prakse upravljanja od strane supervizora obuhvata ocjenu odobravanja, praćenja i analize izloženosti kreditnom riziku, uspostave sistema ranog upozorenja na povećanje kreditnog rizika, raspoređivanja izloženosti u nivoe kreditnog rizika i utvrđivanja ECL-a (eng. Expected Credit Loss) očekivanog kreditnog gubitka, postupanje sa nekvalitetnim kreditima NPL (eng. Non Performing Loans), te upravljanja rizikom koncentracije. Pregled najznačajnijih indikatora koji se koriste za ocjenu kreditnog rizika u bankama u FBiH prikazat ćemo kroz tabelarni pregled broj 2.

Tabela 2. Pokazatelji kreditnog rizika

R.b.	Pokazatelji kreditnog rizika
1.	Stopa nekvalitetnih izloženosti
2.	Stopa pokrivenosti nekvalitetnih izloženosti sa ECL
3.	Stopa pokrivenosti ukupne aktive sa ECL
4.	Stopa NPL
5.	Stopa pokrivenosti NPL sa ECL
6.	Stopa pokrivenosti ukupnih kredita sa ECL
7.	Novi NPL*/Ukupni prihodovni krediti *Iznos rasta/pada NPL na izvještajni datum u odnosu na uporedni period
8.	NPL/Ukupni kapital i ECL za NPL (tekstaški koeficijent)
9.	Neto NPL/Osnovni kapital (Regulatorni kapital)
10.	Dospjeli krediti/Ukupni krediti

Izvor: Preuzeto i prilagođeno iz Informacijao subjektima bankarskog sistema FBiH sa stanjem na dan 30.06.2022. godine

Pravila za upravljanje kreditnim rizikom, način raspoređivanja izloženosti u nivoe kreditnog rizika i utvrđivanja ECL-a, vrste prihvatljivih kolateralata definisana su Odlukom o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka⁵ što govori da banke kojima je supervizor Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBA) izdala dozvolu za rad na teritoriji FBiH primjenjuju „lokalni“ regulatorni propis za mjerenje kreditnog rizika i isti je u primjeni od 01.01.2020. godine. Prema navedenoj Odluci, sve izloženosti raspoređuju se u tri nivoa kreditnog rizika: nivo kreditnog rizika 1 - nizak nivo kreditnog rizika, nivo kreditnog rizika 2 - povećan nivo kreditnog rizika i nivo kreditnog rizika 3 - izloženosti u statusu neizmirenja obaveza. Banka svoju ukupnu (bilansnu i vanbilansnu) izloženost raspoređuje u definisane nivoe kreditnog rizika (primjenom pravila koje definiše Odluka), te na taj način sagledava izloženost prema nivoima kreditnog rizika i pripadajući ECL. Izloženost prema nivoima kreditnog rizika potrebno je sagledati i u slučaju kada se kreditni rizik ocjenjuje primjenom kvantitativnih indikatora, te za svaki nivo kreditnog rizika izračunati određene kvantitativne indikatore.

U tabeli broj 2, naveli smo deset indikatora za ocjenu kreditnog rizika. Kod sačinjavanja strategije rizika banke za ocjenu kreditnog rizika nećemo uzimati u obzir sve pokazatelje, već ćemo procjenom, za potrebe strategije koristiti sljedeća tri indikatora:

- Stopa nekvalitetnih izloženosti, tj. učešće nekvalitetnih kredita NPL/ Ukupni krediti (Indikator 1.1 strategije rizika),
- Pokrivenost nekvalitetnih kredita (NPL) sa ECL-om (Indikator 1.2), i
- Teksaški koeficijent $-NPL/Ukupni\ kapital + ECL\ za\ NPL$ (Indikator 1.3).

Za navedene indikatore FBA nije propisala ograničene mjere (limite), već banke kroz svoje interne akte definišu iste na bazi limita utvrđenih na osnovu izrađenih simulacija za mjerenje kreditnog rizika ili na osnovu podataka koje objavi FBA na nivou bankarskog sektora. U ovom dijelu rada mi nećemo navoditi utvrđene (dozvoljene) mjere za kretanje kreditnog rizika za izdvojene indikatore kreditnog rizika, ali ćemo se istim baviti u posljednjem poglavlju rada gdje ćemo kroz prikaz strategije prikazati za kreditni rizik pokazatelje sa ograničenjima kretanja.

2. Koncentracijski rizik. Koncentracijski rizik je svaka pojedinačna, direktna ili indirektna, izloženost prema jednom licu, odnosno grupi povezanih lica ili skup izloženosti koje povezuju zajednički faktori rizika kao što su isti privredni sektor, odnosno geografsko područje, istovrsni proizvodi, odnosno primjena tehnika smanjenja kreditnog rizika, uključujući posebno rizike povezane sa velikim

⁵ Službene novine FBiH (2019). Odluka o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka. Sarajevo: Službene novine FBiH broj44/19 i 37/20.

indirektnim kreditnim izloženostima prema pojedinom davaocu kolaterala koji može dovesti do takvih gubitaka koji bi mogli ugroziti nastavak poslovanja banke ili materijalno značajne promjene njenog rizičnog profila.⁶ Koncentracijski rizik naziva se i rizik velike izloženosti. ZoB u odjeljku D. definiše veliku izloženost banke i najveću dopuštenu izloženost, te za iste propisuje procenete ograničenja, kako je prikazano u tabeli broj 3.

Tabela 3. Ograničenja izloženosti banke prema ZoB

Izloženost banke	Ograničenja izloženosti
Velika izloženost banke Član 89. ZoB	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica smatra se velikom izloženošću ako je njena vrijednost jednaka ili prelazi 10% priznatog kapitala.
Najveća dopuštena izloženost Član 90. ZoB	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica nakon primjene tehnika smanjenja kreditnog rizika ne smije prelaziti 25% priznatog kapitala banke. ▪ Najveći dopušteni iznos kredita koji nije osiguran kolateralom u skladu sa propisima FBA prema jednom licu ili grupi povezanih lica ne smije biti veći od 5% priznatog kapitala banke.

Izvor: Autori

Tabelarni prikaz broj 3. prikazuje da u okviru izloženosti banke imamo propisana tri ograničenja iz kojih proizilaze tri kvantitativna indikatora za praćenje izloženosti banke, a to su:

- Koncentracija velike izloženosti dužnika u odnosu na ukupni kreditni portofolio (Indikator 2.1 strategije rizika),
- Koncentracija najveće dopuštene izloženosti u odnosu na ukupni kreditni portofolio (Indikator 2.2), i
- Kreditna izloženost po osnovu dugoročnih kredita koji nisu osigurani kvalitetnim kolateralom. (Indikator 2.3).

U ovom dijelu rada naveli smo zakonska ograničenja koncentracije i pokazatelje koje ćemo koristiti u dijelu koji se odnosi na kreiranje strategije na osnovu indikatora i propisivanje internih limita ograničenja.

3. Rizik kapitala. Rizik kapitala odnosi se na adekvatnost kapitala. Minimalni osnivački kapital banke propisan je ZoB i iznosi 15 miliona KM⁷. Kvantitativni pokazatelji i ograničenja za rizik kapitala su propisani zakonskim i podzakonskim aktima, i to:

⁶ Službene novine FBiH (2017). Zakon o bankama. op. cit., član 81. Stav (9).

⁷ Službene novine FBiH (2017). Zakon o bankama. op. cit., član 24.

- Stopa redovnog osnovnog kapitala - 6,75%⁸ (Indikator 3.1 strategije rizika),
- Stopa osnovnog kapitala - 9%⁹ (Indikator 3.2), i
- Stopa regulatornog kapitala - 12%¹⁰ (Indikator 3.3).

Ciljani nivo kretanja, nivo ranih znakova upozorenja kao i nivo poduzimanja korektivnih mjera oporavka za ovaj i ostale rizike prikazat ćemo u zadnjem poglavlju rada.

4. Rizik likvidnosti. Rizik likvidnosti je rizik gubitka koji proizlazi iz postojeće ili očekivane nemogućnosti banke da podmiri svoje dospjele novčane obaveze. Za ovaj rizik je karakteristično da spada u grupu rizika za koji postoji/može se izdvojiti najveći broj kvantitativnih indikatora za praćenje rizika likvidnosti. Razlog velikog broja indikatora je veliki broj mehanizama za upravljanje rizikom likvidnosti. Iz mehanizama za upravljanje rizikom likvidnosti¹¹ proizilaze: tri indikatora ročne usklađenosti, dva indikatora propisana regulatornim okvirom (LCR, eng. Liquidity Coverage Ratio i NSFR, eng. Net Stable Funding Ratio), dva indikatora koji proizilaze iz obavezne rezerve i ročnosti – koncentracije izvora sredstva i tri dodatna pokazatelja koja se koriste za mjerenje rizika likvidnosti svih subjekata, a isti se mogu primjeniti i za analizu likvidnosti banke. Navedene indikatore likvidnosti prikazat ćemo u tabelarnom pregledu broj 4.

Tabela 4. Indikatori likvidnosti i propisana ograničenja kretanja

Indikatori likvidnosti	Ograničenja kretanja
Koeficijent pokrića likvidnosti (LCR)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ $\geq 100\%$ (Indikator 4.1 strategije rizika)
Koeficijent neto stabilnog finansiranja (NSFR)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ $\geq 100\%$ (Indikator 4.2) ▪ Izvještavanje o NSFR-u od 31.12.2021. godine, te ispunjavanje zahtjeva istog od 31.12.2022. godine

⁸ Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 81/17, 50/19, 37/20 i 81/20, član 34. stav (1), tačka a).

⁹ Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke, op.cit., član 34. stav (1), tačka b)

¹⁰ Član 27. stav (2) Zakona o bankama i Član 34. stav (1), tačka c) Odluke o izračunavanju kapitala banke

¹¹ Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Pirić A. (2021). Upravljanje rizikom likvidnosti banaka primjenom regulatornih zahtjeva. U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 19, Broj 30, Mostar, str. 105.

Ročna usklađenost finansijske aktive (FA) i finansijskih obaveza (FO)	Ročno usklađivanje preostalih rokova do ugovore- nih dospjeća instrumenata aktive i obaveza: ¹² <ul style="list-style-type: none"> ▪ najmanje 65% izvora sredstava sa rokom dos- pijeća do 30 dana angažuje se u plasmane (in- strumente aktive) sa rokom dospjeća do 30 dana (Indikator 4.3) ▪ najmanje 60% izvora sredstava sa rokom dos- pijeća do 90 dana angažuje u plasmane (instru- mente aktive) sa rokom dospjeća do 90 dana (Indikator 4.4) ▪ najmanje 55% izvora sredstava sa rokom dos- pijeća do 180 dana angažuje u plasmane (in- strumente aktive) sa rokom dospjeća do 180 dana (Indikator 4.5)
Omjer sredstava iznad obavezne rezerve i obavezne rezerve	Nema
Koncentracija u izvorima sredstava	Nema
Likvidna sredstva/ukupna aktiva	Nema
Likvidna sredstva/kratkoročne finansijske obaveze	Nema
Kredit/depoziti i uzeti krediti	Nema

Izvor: Autori

Regulatorna ograničenja postoje za pet indikatora rizika likvidnosti, dok za ostale navedene pokazatelje rizika likvidnosti nisu propisana kvantitativna ograničenja kretanja. Kroz strategiju prikazat ćemo pokazatelje likvidnosti definisane od strane regulatora i koji su isključivo namijenjeni za praćenje rizika likvidnosti banaka.

5. Operativni rizik. Operativni rizik je rizik gubitka zbog neadekvatnih ili neuspjelih internih procesa, ljudi i sistema ili vanjskih događaja, uključujući i pravni rizik.¹³ Banka upravlja operativnim rizikom na način da prijavljene potencijalne događaje operativnog rizika selektuje u tri grupe: potencijalni događaji bez finansijskog efekta, događaje iz kojih može proisteći potencijalni negativni (-) efekat (gubitak) i događaje iz kojih proizilazi pozitivan (+) efekat (dobit). Iz

¹² Službene novine FBiH (2021). Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke. Sarajevo: Službene novine FBiH, 39/21, član 43. stav (8)

¹³ Službene novine FBiH (2017). Zakon o bankama, op.cit., član 81. stav 5.

selekcije događaja operativnog rizika proizilazi kvantitativni pokazatelj za praćenje operativnog rizika: Ukupni prijavljeni potencijalni gubitak/priznati regulatorni kapital (Indikator 5.1. strategije rizika).

Za upravljanje operativnim rizikom ključni su rizici koji proizilaze iz poslovnih procesa, sistema, strukture, kvaliteta zaposlenih, okruženja i sl. Prema Odluci o izračunavanju kapitala banke,¹⁴ banke su u obavezi odrediti (propisati) način i obavezu vrednovanja izloženosti operativnom riziku za pokriće događaja male učestalosti s velikim gubicima. Zapravo, obaveza banke je da internim propisima definiše (ocjeni) nivoe izlaganja prema operativnom riziku. Nivoe izlaganja operativnom riziku banka utvrđuje propisivanjem procenta (%) gubitka u odnosu na priznati regulatorni kapital, npr. za scenarije koji mogu rezultirati gubitkom iznad nivoa 1% regulatornog kapitala, dodjeljuje se mjera značajnog izlaganja operativnom riziku i za iste je neophodno da se uspostave posebne mjere upravljanja.

6. Tržišni rizik. U skladu sa zahtjevima Regulatora (FBA) banke prate tržišni rizik kroz valutni (devizni) rizik. Valutni rizik je rizik gubitka koji proizilazi iz promjene kursa valute i/ili promjene cijene zlata. Odluka o upravljanju deviznim rizikom¹⁵ i Odluka o izmjeni Odluke o upravljanju deviznim rizikom banke¹⁶ propisuje ograničenja „FX“ deviznog rizik (eng. Foreign Exchange Risk), i to:

- za Individualnu deviznu poziciju preko-noći banke, osim u eurima, najviše do iznosa 20%;
- za Individualnu deviznu poziciju preko-noći banke u eurima najviše do iznosa 40%;
- za Deviznu poziciju banke najviše do iznosa 40%.

Iz navedenih ograničenja proizilaze kvantitativni indikatori za praćenje deviznog (valutnog) rizika, obzirom da imamo tri ograničenja Regulatora deviznog rizika, za praćenje deviznog rizika možemo imati i tri kvantitativna pokazatelja. Kako su ograničenja za individualnu deviznu poziciju i neto deviznu poziciju ista (40%) mi ćemo za strategiju praćenje tržišnog rizika u obzir uzeti indikator neto devizne pozicije: Neto otvorena pozicija u stranoj valuti / Regulatorni kapital (Indikator 6.1. strategije rizika).

U izračunu neto otvorene valutne pozicije, banke trebaju da u obzir uzmu i odredbe Odluke o izračunavanju kapitala¹⁷ koje se odnose na kapitalne zahtjeve za valutni rizik. Banka ima obavezu sa iskaže izloženost riziku za valutni rizik

14 Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke. op. cit. član 102., stav (2).

15 Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju deviznim rizikom. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 81/17, 50/19, 37/20 i 81/20.

16 Službene novine FBiH (2020). Odluka o izmjeni Odluke o upravljanju deviznim rizikom banke. Sarajevo: Službene novine FBiH broj 37/20.

17 Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke. op.cit.

ukoliko joj otvorena valutna pozicija prelazi 2% regulatornog kapitala, u suprotnom nema obavezu prema navedenoj Odluci.

7. Kamatni rizik. Kamatni rizik u bankarskoj knjizi je rizik od mogućeg nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke po osnovu pozicija iz bankarske knjige uslijed promjene kamatnih stopa. Promjene kamatnih stopa koje utiču na ovaj rizik obično se javljaju kao posljedica neusklađenosti u rokovima dospijeca, promjena kamatnih stopa na pozicije aktive i pasive ili vanbilansne kratke ili duge pozicije. FBA je Odlukom o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi¹⁸ propisala minimalne standarde za uspostavu sistema upravljanja kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi, način izračuna promjene ekonomske vrijednosti koja proizilazi iz pozicija bankarske knjige, te izvještavanje FBA na kvartalnom nivou. Indikatori na osnovu kojih se kontroliše kamatni rizik su:

- Ekonomska vrijednosti bankarske knjige/Regulatorni kapital (Indikator 7.1. strategije rizika), i
- Promjene kamatnih stopa/Neto kamatni prihod (Indikator 7.2).

Propisano ograničenje za pokazatelj ekonomske vrijednosti bankarske knjige/regulatorni kapital je da nivo istog nije veći od 20%, a za drugi da vrijednost istog ne prelazi 10%. Ekonomska vrijednost bankarske knjige dobije se kao zbir ponderisanih pozicija u valutama: KM; EUR; USD i ostale valute. Ponderisana vrijednost dobije se korištenjem jednostavnog izračuna pri procjeni promjene ekonomske vrijednosti bankarske knjige, primjenjujući standardni kamatni šok od 200¹⁹ baznih poena (prema navedenoj Odluci) na pozicije bankarske knjige po svim značajnim valutama pojedinačno i za ostale valute ukupno, obuhvatajući sve pozicije bankarske knjige koje su osjetljive na promjene kamatnih stopa. Ukoliko je vrijednost indikatora (promjene ekonomske vrijednosti bankarske knjige i regulatornog kapitala) ispod propisanog ograničenja to ukazuje koliko banka ima perioda preugovaranja kamatne stope za aktivu, ako je znatno ispod ograničenja npr. 9%, to govori da banka ima na raspolaganju duži period.

8. Rizik prekomjerne finansijske poluge. Stopa finansijske poluge predstavlja odnos kapitala banke i ukupne izloženosti banke, izražava se u postotku. Stopu finansijske poluge banke računaju prema Odluci o izračunavanju kapitala banke.²⁰ Banka je dužna da osigura i održava stopu finansijske poluge u iznosu od najmanje 6%.²¹ Iz navedenog ograničenja proizilazi i kvantitativni indikator za

18 Službene novine FBiH (2020). Odlukom o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi. Sarajevo: Službene novine FBiH, broj41/20.

19 Službene novine FBiH (2020). Odlukom o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi. op.cit.

20 Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke. op. cit.

21 Službene novine FBiH (2017). Odluke o izračunavanju kapitala banke. op. cit., član 37. stav (9).

mjerenje stope finansijske poluge: Regulatorni kapital/Ukupna izloženost banke (Indikator 8.1 strategije rizika). Na osnovu rezultata pokazatelja, banka ocjenjuje značajnost rizika prekomjerne finansijske poluge, ukoliko je vrijednost istog u blizini propisanog ograničenja, tada banka ovaj rizik ocjenjuje kao značajan rizik za banku jer isti može predstavljati ograničavajući faktor planiranog rasta kreditno-garancijskog potencijala. Plan oporavka stope finansijske poluge je pokazatelj koji je ključan u području upravljanja kapitalom banke.

9. Rizik profitabilnosti. Najveći uticaj na rizik profitabilnosti banke ima kvalitet aktive. Pored kvaliteta aktive rizik profitabilnosti može biti pod uticajem i ostalih rizika, strukture, diverzificiranosti i troškova izvora finansiranja, troškovne efikasnosti, eksternih faktora: razvijenost finansijskog sistema, regulatorna obilježja, industrijska koncentracija i eksternih makroekonomskih faktora: ekonomski rast, kamatne stope na svjetskom tržištu, stopa zaposlenosti i nezaposlenosti, kretanje plaća, inflacija i dr. Za mjerenje profitabilnosti, produktivnosti i efikasnosti postoje brojni kvantitativni pokazatelji, a najznačajnije veličine i koeficijenti koji se koriste kao mjere za ocjenu istih su:

- Neto dobit
- Prosječna neto aktiva
- Prosječni ukupni kapital
- Ukupan prihod
- Neto kamatni prihod
- Operativni prihodi
- Operativni rashodi
- Poslovni i direktni rashodi
- Ostali poslovni i direktni troškovi
- Dobit na prosječnu aktivu (ROA, eng. Return on Assets)
- Dobit na prosječni ukupni kapital (ROE, eng. Return on Equity)
- Ukupan prihod/prosječna aktiva
- Neto kamatni prihod/prosječna aktiva (NIM, eng. Net Income Margin)
- Neto kamatna marža (kamatni prihod/prosječna kamatonosna aktiva, kamatni rashod/prosječna kamatonosna pasiva)
- Omjer troškova i prihoda (CIR, eng. Cost Income Ratio).

Od navedenih kvantitativnih pokazatelja, najčešće se koristi pokazatelj ROA i ROE, zbog čega ćemo i mi iste koristiti u strategiji rizika (ROA, Indikator 9.1 i ROE, Indikator 9.2). Kada govorimo o mjerenju performansi bankarskog sistema bitno je istaći da se u obzir uzimaju pokazatelji adekvatnosti, likvidnosti i profitabilnosti.

STRATEGIJA UPRAVLJANJA RIZICIMA PRIMJENOM INDIKATORA

Strategija rizika pruža stratešku orijentaciju upravljanja rizicima za sve vrste rizika kojima je banka izložena ili bi mogla biti izložena u poslovanju te koje je banka ocijenila kao materijalno značajne rizike. U prethodnom poglavlju prikazali smo sve vrste rizika kojima banka može biti izložena, a obrazložili rizike za koje smo procjenom utvrdili da su najčešći, značajniji a i rizici koji se mogu mjeriti primjenom kvantitativnih pokazatelja i za koje postoje definisana ograničenja ili se praksom poslovanja utvrdio optimalan nivo.

U ovom dijelu rada, za izdvojene (materijalne) rizike, prikazat ćemo strategiju upravljanja rizicima primjenom indikatora, na način da ćemo za svaki rizik prikazati ciljani nivo kretanja pokazatelja, nivo upozorenja, nivo poduzimanja korektivnih mjera i zakonsko-regulatorno ograničenje, ako je isto propisano. Strategiju upravljanja rizicima primjenom pokazatelja prikazat ćemo u tabelarnom pregledu broj 5.

Tabela 5. Primjer strategije rizika zasnovane na indikatorima

Rizik	Indikator	Ciljani nivo	Nivo upozorenja	Nivo za korektivne mjera	Zakonsko/regulatorno ograničenje
1. Kreditni rizik	1.1	<4,5%	4,5%-8%	>8%	Nema*
	1.2	>60%	40%-60%	< 40%	60%**
	1.3	<20%	20%-25%	>25%	Nema***

* Supervisor (FBA) nije, niti kroz ZoB, niti kroz regulatorni okvir, propisao procenat ograničenja za učešće NPL-a u ukupnim kreditima, ali je u okviru publikacije Informacije o subjektima bankarskog sistema FBiH, u dijelu preporuka za bankarski sektor propisao da je težište FBA praćenje realizacije strategija postupanja sa nekvalitetnim izloženostima i godišnjih operativnih planova za banke kod kojih je udio NPL-a u ukupnim kreditima veći od 5%. Vodeći se navedenom preporukom mi smo za ovaj pokazatelj uzeli ograničenje 4,5%.

** Odlukom o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke, FBA je u članu 8. Rizici za kapital, stav (2) za potrebe utvrđivanja ukupne ocjene kreditnog rizika propisala ponder 60%.

*** Za pokazatelj NPL/Ukupni kapital i ECL za NPL FBA nije propisala ograničenje, a vodeći se vrijednostima ovog pokazatelja za bankarski sektor FBiH (2020:25,7%; 2021:26,2%; 30.06.2022:23,8%)²² uzeli smo da je optimalan nivo za ovaj pokazatelj 20%, a poželjan nivo manji od 25%.

²² Agencija za bankarstvo FBiH (2022). Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine sa stanjem na dan 30.06.2022.g., str.45.

2. Koncentracijski rizik	2.1	<5%	5%-10%	>10%	≥ 10% priznatog kapitala
	2.2	<20%	20%-25%	>25%	> 25% priznatog kapitala
	2.3	<2%	2%-5%	>5%	> 5% priznatog kapitala
ZoB u Odjeljku D. Izloženosti banke, članovi 89.-95. propisao je navedena ograničenja.					
3. Rizik kapitala	3.1	>16%	14,5%-16%	>16%	12%+2,5%
	3.2	>9%	7,5%-9%	<9%	6,75%
	3.3	>12%	11%-12%	<11%	9%
ZoB u dijelu Adekvatnost regulatornog kapitala, propisuje minimalnu stopu regulatornog kapitala banke 12%. Odluka o izračunavanju kapitala banke u dijelu Kapitalni zahtjevi za banke, član 34. propisuje ograničenja regulatornog kapitala 12%, redovnog osnovnog 6,75% i osnovnog kapitala 9% i stopu zaštitnog sloja kapitala 2,5%.					
4. Rizik likvidnosti	4.1 ²³	>125%	110%-125%	<110%	≥100%
	4.2	>125%	110%-125%	<110%	≥100%
	4.3	>75%	70%-75%	<70%	65%
	4.4	>70%	70%-65%	<65%	60%
	4.5	>65%	60%-65%	<60%	55%
Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke, član 17. stav (3) i član 33. stav (3), propisuje ograničenja za sve navedene indikatore likvidnosti.					
5. Operativni rizik	5.1	<0,5%	0,5%-1%	>1%	Nema
Ograničenje za pokazatelj ukupni gubici operativnog rizika/Regulatorni kapital nije propisano. Niveoe izlaganja operativnog rizika banka utvrđuje propisivanjem procenta (%) gubitka u odnosu na priznati regulatorni kapital, za koji je provođenjem scenarija utvedeno da je mjera ograničenja.					
6. Tržišni rizik	6.1	<35%	35%-37%	>37%	≤ 40%
Odluka o izmjeni Odluke o upravljanju deviznim rizikom banke u članu 1. propisala je ograničenje za neto deviznu poziciju najviše do iznosa 40% priznatog kapitala.					
7. Kamatni rizik	7.1	<15%	15%-18%	>18%	≤ 20%*
	7.2	<6%	6%-10%	>10%	≤ 10%**

23 Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Pirić A. (2021). Upravljanje rizikom likvidnosti banaka primjenom regulatornih zahtjeva, op. cit., str. 113.

*Odluku o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi u členu 7. propisala je da je banka dužna održavati odnos promjene ekonomske vrijednosti bankarske knjige i regulatornog kapitala na nivou koji nije veći od 20%.

**Odlukom o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke, FBA je u členu 8. Rizici za kapital, stav (2) za potrebe utvrđivanja ukupne ocjene kamatnog rizika, propisala ponder za kamatni rizik 10%.

8. Rizik prekomjerne finansijske poluge	8.1	>7%	6,5%-7%	<6,5%	≥ 6%
Odluka o izračunavanju kapitala banke u dijelu Finansijska poluga Član 37. propisuje ograničenje stope finansijske poluge minimalno 6%.					
9. Rizik profitabilnosti	9.1	>0,5%	0,01%-0,5%	<0,01%	Nema
	9.2	>5%	0,01%-5%	<0,01%	Nema
Ograničenja za pokazatelje ROA i ROE nisu propisana. Banka interval ograničenja kretanja ovih pokazatelja postavlja na osnovu stanja bankarske djelatnosti ili na osnovu iskustvenih pokazatelja.					

Izvor: Autori

U prethodnom tabelarnom pregledu prikazali smo primjer kreiranja strategije banke zasnovane na pokazateljima i propisanim/internim ograničenjima. Okvir za provođenje strategije prikazan je kroz pristup pokazatelja i profilu rizika, upravljanju rizikom kroz upravljačke funkcije te mjerenjem, upravljanjem i izvještavanjem o rizicima od strane funkcija banke. Cilj strategije upravljanja rizicima je rano prepoznavanje materijalnih rizika u trenutnim i budućim poslovnim aktivnostima banke kako bi se obezbijedilo efikasno upravljanje rizicima te osigurao odgovarajući ponderisani povrat.

ZAKLJUČAK

Svrha strategije za preuzimanje i praćenje rizika nije da se minimiziraju rizici već da se obezbijedi da banka pravovremeno identifikuje, mjeri i upravlja istim. Strategija se bazira na strateškim ciljevima upravljanja rizicima banke, a neki od njih su: kvalitetna stručnost, kontinuirano unapređenje organizacione strukture banke, utvrđivanje pokazatelja rizika koji su ocjenjeni kao materijalni. Definisana strategija banci obezbjeđuje spremnost da rizik preuzme za ciljanu strukturu rizika kojem se izlaže. Prilikom donošenja bilo koje poslovne odluke, rizici su sastavni dio razmatranja i isti doprinose donošenju poslovnih odluka. U

ovom radu prikazali smo definisane vrste rizika (zakonskim/podzakonskim aktima), za svaki rizik, procjenom utvrđen kao značajan, naveli indikator koji predstavlja bitnu mjeru za praćenje, te za iste prikazali mjere/ograničenja kretanja od ciljanog nivoa do nivoa za poduzimanje korektivnih mjera. Doprinos ovog rada je što je isti sagledao široku zakonsku/podzakonsku regulativu koja propisuje tehnike za upravljanje rizicima, te uz primjenu pokazatelja za praćenje rizika u ovom radu prikazan je primjer za kreiranje strategije prihvatanja i upravljanja rizicima primjenom indikatora.

LITERATURA

1. Jahić, M., Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., Jahić, H., Salihović, H. (2020). Računovodstvo banaka, Fojnica: Stamparija Fojnica.
2. Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Piralić A. (2021). Upravljanje rizikom likvidnosti banaka primjenom regulatornih zahtjeva. U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 19, Broj 30, Mostar.
3. Agencija za bankarstvo FBiH (2022). Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine sa stanjem na dan 30.06.2022.g. Publikacije – Banke. Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/informacija_o_sbs_sa_30062022_wap.pdf [pristupljeno 30.10.2022.]
4. Službene novine FBiH (2017). Zakon o bankama. Sarajevo: Službene novine FBiH, 27/17. Dostupno na: https://www.fba.ba/images/zakoni_banke/Zakon_o_bankama_bos.pdf [pristupljeno: 02.11.2022.]
5. Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju rizicima u banci. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17. Dostupno na: https://www.fba.ba/images/banke_podzakonski_2/4_odluka_o_upravljanju_rizicima_bos.pdf [pristupljeno: 02.11.2022.]
6. Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju informacionim sistemom. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17. Dostupno na: https://www.fba.ba/images/banke_podzakonski_2/24_odluka_o_upravljanju_informacionim_sistemima_bos.pdf [pristupljeno: 02.11.2022.]
7. Službene novine FBiH (2017). Odluka o izračunavanju kapitala banke. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17. Dostupno na: https://www.fba.ba/images/banke_podzakonski_2/1_odluka_o_izracunavanju_kapitala_banke_bos.pdf [pristupljeno: 02.11.2022.]
8. Službene novine FBiH (2017). Odluka o upravljanju deviznim rizikom banke. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17. Dostupno na: https://www.fba.ba/images/banke_podzakonski_2/26_odluka_o_upravljanju_deviznim_rizikom_banke_bos.pdf [pristupljeno: 01.11.2022.]

9. Službene novine FBiH (2020). Odluka o izmjeni Odluke o upravljanju deviznim rizikom banke. Sarajevo: Službene novine FBiH, 37/20. Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/20200528031800_3_prijedlog_odluke_o_izm_j_odluke_o_upr_dr_banke_bos_SAp.pdf [pristupljeno: 01.11.2022.]
10. Službene novine FBiH (2021). Odluka o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke. Sarajevo: Službene novine FBiH,94/21 Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/odluka_o_post_superviz_pregleda_i_procjene_banke_srep_bos_19_11_21_usvojeno_naV.pdf [pristupljeno 02.11.2022.]
11. Službene novine FBiH (2020). Odluka o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi. Sarajevo: Službene novine FBiH, 41/20 Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/odluka_o_upravljanju_kr_u_bk_za_uo_18_06_20_bos_final_faF.pdf [pristupljeno 02.11.2022.]
12. Službene novine FBiH (2019). Odlukom o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka. Sarajevo: Službene novine FBiH,44/19 Dostupno na:https://www.fba.ba/upload/docs/odluka_o_upravljanju_kr_i_utvrdjivanju_ocekivanih_kreditnih_gubitaka_bos_20_06_19_irp.pdf [pristupljeno 02.11.2022.]
13. Službene novine FBiH (2021). Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke. Sarajevo: Službene novine FBiH, 39/21 Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/1_odluka_o_upravljanju_rizikom_likvidnosti_uo_12_05_21_bos_final_MND.pdf [pristupljeno 02.11.2022.]

